



METİN ERKSAN

'KUYU'DA BİR YÖNETMEN

BIYOGRAFI

Mücahit Gündoğdu



2. BASKI

Mücahit GÜNDOĞDU

1990 yılında Sivas'ın Altınyayla ilçesinde doğdu. İlköğretimi Başyayla köyünde, liseyi Tokat'ın Turhal ilçesinde tamamladı. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünü bitirdi (2014). Hâlen Gazi Üniversitesi Felsefe bölümünde yüksek lisansa devam ediyor.

Edebiyat Ortamı, Hece, İtibar, Türk Dili dergileri ve çeşitli fanzinlerde yazıları yayımlandı. Türk sineması ve dünya sineması ile ilgili çalışmalar yapıyor. Türk sinemasının yönetmenleriyle ilgili kitap çalışmasını sürdürüyor.

METİN ERKSAN

'KUYU'DA BİR YÖNETMEN

Mücahit GÜNDOĞDU



Cümle Yayınları- 53

Biyografi- 14

•

METİN ERKSAN

“KUYU”DA BİR YÖNETMEN

•

Yayın Yönetmeni: **Muhsin METE**

•

Teknik Hazırlık: **Kelime Yayıncılık**

•

Kapak ve Sayfa Tasarımı: **Sarakusta**

www.sarakusta.com.tr

•

© **Kelime Yayıncılık Reklam Tic. Ltd. Şti.**

Bütün yayın hakları saklıdır.

Kaynak gösterilerek yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

•

Birinci Baskı, Şubat 2017

İkinci Baskı, Ekim 2020

ISBN: 978-605-9147-46-0

•

Kelime Yayıncılık Reklam Tic. Ltd. Şti.

Konur Sokak No: 39/2 Kızılay-Çankaya/Ankara

T: (0 312) 419 69 13 F: (0 312) 419 69 14

e-posta: bilgi@kelimeyayincilik.com web: www.cumleyayinlari.com

Sertifika No: 31337

•

Baskı

Emsal Matbaa Tanıtım Hizmetleri San. ve Ltd. Şti

•

Cümle Yayınları, Kelime Yayıncılık'ın tescilli markasıdır.

Ön Söz

Hayatımda ilk defa bu kadar bütünlüklü bir metin okudum. Aynı zamanda da kurgusu bu kadar sağlam bir metin. Kurgu dört düzlemde hakikaten ahenkli bir şekilde geliyor. Öncelikle her bölümün başındaki filmlerden alınan diyaloglar arka arka okunduğu zaman flu bir fotoğraf ortaya çıkıyor. Fakat film değerlendirmeleri arka arkaya okunduğunda fotoğraf daha bir görünür hale geliyor. Erksan hakkında onun bunun tanıklıkları fotoğrafı zaman zaman pürüzlendirse de bakmayı bilen açısından daha bir net uzak çekim olarak beliriyor. Metin Erksan kendisini saklıyor ya. Bütün bunların üstüne Metin Erksan'ın kendisi, filmleri ve düşünceleri üzerine konuşmaları kurgulanınca hakikaten Metin Erksan'ı sanki yakından tanıyan bir insanın anlatımıyla karşılaşıyor. Tıpkı onun filmlerindeki "zoom"lar gibi. Tabii metin aralarındaki değerlendirmeler yazarın aktardıklarını çoğu zaman daha gelişkin bir biçimde yorumladığını gösteriyor. Metindeki alıntıların kronolojik olmaması, Metin Erksan'ın konuşmalarının tarihlerinin belirtilmemesi hemen hemen hiç sakınca yaratmıyor. Metin Erksan'ın düşüncelerindeki süreklilik metni dipnota boğmayı gerektirmiyor. Filmlerinde, diyaloglarda, konuşmalarında ve hatta tanıklıklarda Metin Erksan'ı görmek mümkün. Akademik çalışmalardan çok daha gelişkin bir Metin Erksan kitabıyla karşılaşıyor. Aslında kitabın kurgulanması tipik bir Metin Erksan yazısının kurgulanışını çağırıştırıyor. Zeynep Özlem Havuzlu'nun da dediği gibi, "Metin Erksan'ın yazıları tam gelişkin bir sinopsis gibi". Dört dörtlük bir çalışmayla karşı karşıyayız.

Kendisini ele vermeyen bir insanın biyografisi yazılabilir mi? Hatta ondan öte hayatı bütünüyle ortada olan bir insanın biyografisi bile zor yazılır. Tabî bir de yazarın durduğu yer önemli. Mücahit Gündoğdu yaşının çok üstünde bir olgunlukla bakıyor konusuna. Metin Erksan'ı, filmlerini, düşüncelerini, kendi düşüncelerine yakınlaştırarak, ona göre rötuşa tabi tutarak yorumlamıyor. Babasını, Kâzım Erksan'ı anlatımında onun düşüncelerinin Metin Erksan'daki yansıması hakikaten bilgece aktarılmış. Ama Metin Erksan'ın hayatının 1980'li yıllardan sonraki kısmı biraz teğet geçilmiş. Onların üzerinde durulması daha sahih bir Metin Erksan fotoğrafıyla karşılaşmayı beraberinde getirirdi. Bu durum Metin Erksan'ın *Dergâh* dergisinin yeni dönem ilk sayısındaki röportajında söylediklerini hatırlatıyor. Galiba Mart 1990 tarihli sayıdaki o konuşmada Metin Erksan, röportajı yapana neden Atatürk Filmi üzerine soru sormadınız diye sitem ediyor. Mücahit Gündoğdu'nun kitabında Atatürk Filmi metni var ama, daha ötesi bir ölçüde sathi.

Bu yazıda Metin Erksan konusunda kitapla bağlantılı olarak üç hususu belirtmek istiyorum. Belirtilecek hususların Metin Erksan kitabında olmadığını söylemiyorum. Ancak altının daha fazla çizilmesi gerektiğini düşünüyorum. Metin Erksan kendisinin Türk sinemasının merkezinde olduğunu söyler. Hem de döndüre dolaştırma söyler. Bir mektupta bu husus düşünülerek ifade edilmiştir: "Muhelif Sinemacı, Bir Muhelif Sinemacı: Metin Erksan deyimine ve kavramına gelince çok çarpıcı, çok doğru, çok tanımlayıcı, çok övücü, çok anlamlı bir açıklama ve tanımlama. Diyecek hiçbir söz yok. Fakat burada, bu sözde, bu tanımlamada, aynı zamanda bir 'ikilem', daha doğrusu bir 'ikicilik' var. Bu sözün asıl değeri bu ruhta saklı, gizli ve yüklü. İnsanların başlangıçta hem erkek, hem dişi olmaları gibi. Bir bedende hem erkek, hem de dişi'nin varlığı gibi. Türk sinemasında ben hem muhalefet, hem de iktidarım. Bana öyle geliyor. Karşı gelinecek bir şey olmayınca, nasıl muhalefet olunur. Ben derim ki, benim karşımda KAOS var. Bir boşluk var. Yeni ve yaygın bir deyimle, karşımda "bir iktidar boşluğu ve yokluğu var." O zaman ben bir kez daha derim ki, bu durumda ben nasıl muhalefet olurum.

Erk ve muhalefet bende toplanmış, bende birikmiş, bende kü-melenmiş, bende varolmuş olmasın. Acaba böyle düşünmek daha doğru olmaz mı?” (26 Mayıs 1990 tarihinde yazdıklarından). İkinci olarak da sürekli olarak milliyetçiliğin altını çizmiştir. Gündelik hayatında «Bunlar beni milliyetçiyiz diye kandırdı me-ğer İslamcılar mı?» cümlesini sıkça kullanmıştır. Hayatının son dönemlerinde Yener Süsoy’la yaptığı bir söyleşide milliyetçiliğinin altını bayağı vurgulu bir şekilde çizmiştir. Millî Sinema Açık Oturumu’nda da millî sinemacılardan daha hassas bir şekilde “benim milliyetçilik anlayışım” diye söze başlamış ve sözünü bu minval üzere uzattıkça uzatmıştır. Hayatının hiçbir döneminde ağzından hiçbir şekilde “ulusal sinema” sözü çıkmamış, yoğunlukla “millî sinema” kavramını kullanmıştır. Tabii “millî sine-ma” kavramını kullananlarla aynı anlamda olmamak üzere. Bir de Türkiye’de anlaşılış şekli itibariyle sosyalizme dönük eleştirel bir tavrı vardır. 1965 yılında Türkiye İşçi Partisi’nden bağımsız İstanbul adayı olmasını hayatının en önemli hatası olarak ifade-lendirmiştir. Bu ifadelendirmelerin yapıldığı zamanların birinde 1960’lı yılları en iyi yorumlayan metnin Aclan Sayılğan’ın *Yakın Teblike* başlıklı broşürü olduğunu söylemiştir. O tarihten itibaren yeni baştan temas kurmak için Aclan Sayılğan’ın izini sürmüştür. Ve bir zaman sonra bu iz sürme eyleminden vazgeçmiştir. Çünkü onun *Eski Dostlar* isimli kitabıyla karşılaşmıştır. O kitapta eski dostlarına yönelik sevgisini ve tutumunun değiştiğini görünce onu aramaktan vazgeçmiştir. “O da bir tuhaflaştı” şeklinde bir yorum yapmıştır. Tabii kendi üslûbunca. Yakası açılmamış kü-fürleri sıklıkla kullanan kişiliğin, Metin Erksan’ın küfür kültürü olağanüstü zengindir. Bir takım konuşmalarının aktarılmasının önünde bariz engeller vardır. Belki de ileride yazacağı daha geliş-kin metinlerde Mücahit Gündoğdu burada dillendirilen hususla-rın altını daha belirgin bir şekilde çizer.

Mücahit Gündoğdu arkadaşımın kitabını dokuduğum sıralarda iki kitap daha okudum. Hatta bunları birbirine paralel olarak okudum diyebilirim. Biri bir sinema severin anlatımından oluşan *Sinemayı Seven Adam* kitabı, dünya sinemasına tutkun bir adamın Türk sinemasına ne kadar geç yaklaştığını gösteriyor. Anlatım-

da Türk Sinematek Derneği'nin gerçekçi bir değerlendirmesi ve eleştirisi var. Bir de Metin Erksan portresi çizmiş ki, tam evlere şenlik. Metin Erksan'ı resmen tuhaf bir ruh hastası olarak gösteriyor. Onun söylediklerinin yayınlanmasının mümkün olmadığını ifade ediyor. Ancak anlatılanlar çerçevesinde orada müthiş bir film arşivinin, yabancı film arşivinin olduğu ifade ediliyor. Yazar, Metin Erksan'ın en önem verdiği hususun arşiv olduğunu bilse biraz daha başka konuşur. Bir de *Onat Kutlar'a Mektup Var* kitabı. Kitaba bakıldığı zaman çoğu Onat Kutlar'ı tanıyan insanların ona yazdığı mektuplar. 1950 - 1995 yılları arasında onu tanıyan insanların kalemlerinden çıkıyor. Ancak insan bu üç kitabı okuyunca Mücahit Gündoğdu'nun söz konusu dönemi iki kitaptaki anlatılardan daha iyi kavradığını ve yansıttığını görüyor. Ayrıca bu üç adamdan Metin Erksan'ın zamanın ruhuyla ne ölçüde bağlantılı olduğunu. Mücahit Gündoğdu yaşamadığı dönemi yaşayanlardan daha iyi kavramış gibi görünüyor. Zaten karşılaştırma yapmak bile caiz değil gibi.

Mücahit Gündoğdu'nun kitabı bize 1950'li, 1960'lı ve 1970'li yılları yeniden yaşatıp Metin Erksan'ın haleti ruhiyesiyle buluşturuyor. Ve beni Mücahit Gündoğdu'nun bundan sonraki metinlerinin gönüllü okuyucusu yapıyor. Mücahit Gündoğdu'yla sinema konuşmak ve tartışmak çok büyük bir keyif olacak gibi görünüyor.

19. 11. 2016

Kurtuluş KAYALI

Sunuş

Bir biyografi yazmak, yazılan hayatın yazardaki izdüşümünü kayda geçirmektir. Yazan, yaşayanın hayatının dışındadır. Her biyografi, anlatılan kişinin hayatına dışarıdan bakmaktır. Onun ömrü boyunca içinde taşıyıp da bir kez olsun kimseye fısıldayamadığı sözlere biyografide ulaşılmaz. Biyografide yer alan, anlatılan kişinin dışı vurduklarıdır. Yazılanın acıları, dertleri, meselesi; yazanın algılayabildiği kadar biyografide kendine yer bulur. Her biyografi gibi Metin Erksan'ın biyografisi de onun herhangi bir eseri kadar onu anlatamaz. Her takipçisi, onun ruhunun derinliklerinde inleyen sancıları da, varoluşsal mücadeleyi de onun eserlerinde bulacaktır. Bu biyografide, onun kendini dış dünyaya sunduğu eserleri dışında, hayatının karanlıkta kalan noktalarına, göz önüne gelmemiş yaşanmışlıklarına, sinema dışı olduğu dönemde yaptıklarına eğilmeye çalıştım. Hayatı hakkında pek az şey bilinen Erksan'ın yaşantısının kılcallarına doğru yapılacak bir yolculuk, bu büyük sanat ve düşün adamının yetiştiği zemini daha doğru algılayabilmek için bir perspektif kazandıracaktır. Her çağlar üstü büyük adam gibi onu da yakından tanımak; sanata, insanın mücadelesine, varlık kavgasına bir şahitliktir. Her şahitlik, insanın kendi mücadelesini anlamlandıran yol işaretleri koyar. Erksan'ın hayatına yapılacak şahitlik, bir halkın yeniden dirilmesine katkı verebilir. Bu yüzden, bu kitabı yazan çok ciddiye aldı. Okurun yüce gönlünde bir parça Erksan'a alan açılması yazanın en büyük beklentisidir.

Yalnızlık, tutku, şiddet, saplantı, arzu, mülkiyet, vatan, Türkiye ve direniş, Erksan'ın sanatını etkileyen en belirleyici kavramlardır. Onun dünyası, sıradan insanların dünyasından çok farklı olarak dışa doğru genişleyen değil içe doğru büyüyen bir dünyadır. Onun daha iyi anlaşılması, içe doğru büyüttüğü o dünyaya girebilmekle ilgilidir. Bu kitapla, o dünyaya ne kadar girebildiğimden doğrusu emin değilim. Nihayetinde onun iç dünyasına yapmak istediğim her yolculukta karşıma yüksek kale kapıları durdu. O kapıları zorlayıp durdum. Burçların üstünde uçan kuşlara oranın esintisini sordum. Bu kalenin hizmetçilerinden haberler aldım. Kapı önünde durup içeride olanlara kulak verdim. Her çabayla, kitap adım adım ilerledi. Yalnız kalmak isteyen bir adamın yanına sokulmak ne kadar güç olsa da, buna uygun kanallar bulmaya çalıştım. Ona doğru yolculuğumun her ânı, her adımını çok özeldi. Bu yolculuktan heybeme bir sürü güzellik attım. Okura ulaşması en büyük dileğimdir.

Kitapta anlatılan hikâye gibi bu kitabın da sırlarla dolu, tutarlı açıklamadan yoksun bir hikâyesi var. Her kitabın hikâyesi de kitabın tarihi için önemlidir. Bu kitabın ortaya çıkması için ilk fikir *Cümle Yayınları* Yayın Yönetmeni Muhsin Mete Bey'den geldi. Metin Erksan'a olan ilgim ve sevgime rağmen o böyle bir teklifte bulunmasaydı belki böyle bir biyografi kitabı hiçbir zaman oluşmayacaktı. O yüzden kendisine ne kadar teşekkür etsem az. Kitabı hazırlarken zorlandığımda yanımda olan, ufuk açıcı önerileriyle kitaba güzellik katan değerli ağabeyim Mustafa Aydoğan'a da çok büyük teşekkür borcum var. Diğer teşekkür borcum ise, kitabı yazma sürecimde manevi desteğini ruhuma üfleyen, her tökezlediğimde kolumdan tutup kaldıran değerli nişanlım Rûveyde'ye. Onsuz bu kitap ya bitmeyecekti, ya çok eksik kalacaktı.

1.

Hiçbir şey, bir insanla ilgili gerçekleri onun eserleri kadar iyi sergileyemez.

Akira Kurosawa

Bir biyografi bir hayata tekabül eder. Yazması kısa, okuması çok çok kısa; ama yaşaması hüzün kadar, acı kadar, dert kadar uzundur. Yazılmak istenen tutkulardan bir derya oluşturan bir adamsa, Metin Erksan'ısa o durumda yaşayanın her ânını ilmek ilmek ördüğü o hayatı siz okurken, ben yazarken her duygulanıma sadık kalarak hissetmek isteriz. Bu kitap, yaşasaydı belki haşin ve hırçın çehresi dolayısıyla yanına yaklaşmaktan çekineceğim bir insanın tekil macerasını anlatma teşebbüsüdür. Doğrusu cahil cesaretidir... Yaşarken hakkında yazılmak istenen kitaplara kolay kolay onay vermeyen Erksan, hayat hikâyesinin yazılma girişimini nasıl değerlendirirdi tahmin etmek pek kolay değil. Bugüne kadar bir Metin Erksan biyografisi yazılamamış olmasının ön açan eksikliğini hissederek başladığım bu girişim, sadece bir hayat hikâyesiyle sınırlı kalmıyor elbette. Hayatı ile Türk sinemasını bütünleştiren Erksan'ın biyografisini yazmak demek Türk sinemasını da yazmak demek bir yönüyle.

Yeryüzüne ender olarak gelen ve rüzgâra karşı yürümekten çekinmeyen kişiler, sadece içinde bulunduğu grupla, uğraşıyla, arkadaşlarıyla ve çağıyla anlaşılabilir. Onları tanımak için rüzgârın üstüne üstüne, suyun akışının tersine seyahat etmeye hazırlıklı olmak gerekir. Çünkü bir kimsenin söylediğini duymak, yazdığını okumak ya da çektiğini izlemek o kimseyi anlamak demek değildir. Onun hayata karşı koyduğu esaslı tepkiyi, Erksan özelinde de kapitalist yönetmenlere ve Batıcı aydın çevresine karşı baş eğmeyen mizacını, hayalde de olsa duyumsamadan söz konusu kişi derinlemesine algılanmış olunmaz. Varlıkları nadirattan olan, içine doğdukları toplumun karbon kâğıdını andıran kopyacı aydınlarınca hedef alınan böylesine bulunmaz şahsiyetler, aşkın kişilerdir. Güneş gibi doğduklarında,sahte aydın cennetinin tüm foyasını ortaya dökerler. Amerikan dolarının dünya piyasalarında geçerliliğiyle eş bir şekilde yerkürede geçer akçe olan emperyal dünyanın kirli düşüncelerinin papağanlaşan bir uydu düşünür kitesince tekrar edilmesi bu efsane kişileri rahatsız eder. Onlar, bir peygamber değildir; ancak çağın kanayan yüzüne hakikati haykırmak için peygamber olmak da gerekmez. Bu yüzden ağustos böceği gibi hakikat şarkısı söylerler kızgın güneş altında. Kimisi hapis yatar, cahiller arasındaki âlimin konumuna düşer, en büyük zindanı yaşar. Yüzyılları ısıtan, çağları açan, zindandaki hürriyeti kuşanmış bu bilginlerdir.

Türk sinemasını hep sevdim. Çocuktum. Evimizde yetmiş ekran bir televizyon vardı. Her gün başka bir Türk filmi izlerdim. Aşk da, ızdırabı da izlediğim bu filmlerle minik dimağıma nakşettim. O filmler, sanki kalbe ait bir ülkeden bize gönderilen hediye kasetlerdi. O çocuk halimle, çizgi film izlemek dururken onca melodrama nasıl daldım hâlâ kestiremem. Çocuk safiyetiyle Türk sinemasının sahiciliği

arasındaki o kuvvetli bağ olmalıydı zannederim beni Türk sineması âşığı yapan. O zamandan kararımı verdim Türk sinemasını tüm kirliliklere karşı savunmaya. Büyüdüm. Büyüdükçe sinemamıza olan aşkım da benle birlikte büyüdü. Ama garip bir şekilde ben büyüdükçe arkadaşlarımdan, çevremden Hollywood övgüleri, Türk sineması karalamaları duydum. Türk sinemasına yapılan saldırıları aşkla savuşturdum. Bir gün geldi ki; hayatıma kattığım, hayalle gerçek arası büyümlü dünyayı bana sunan yönetmenlere merak sardım. Ama kafamda biri yer etmişti. Sahiciliğiyle, tavizsiz kişiliğiyle, şiddete götüren tutkusuyla Metin Erksan. Birçoğunu izlediğim filmlerini oturup yeni baştan bir daha izledim. Kamerayı bir kalem gibi kullanan Erksan'ın ilk gençlik dönemimde gelişigüzel izlediğim filmlerinin her birinde ancak usta yönetmenlerde rastlanacak incelikli kodlamaları, estetik mesajları ve insana dair mahrem tarafları buldum. Bana insanı ilk olarak tüm yönleriyle açan Erksan'dı. Klasik Yeşilçam melodramlarında gördüğüm net iyi-kötü ayrımının gerçeklikte yerinin olmadığını da onun filmlerinde anladım. Ne çok isterdim ondan bir müddet ders almayı. Ama onun herhangi bir öğrencisi kadar talihli değilim, biliyorum. Bana da onun çektiği filmleri izlemek düştü. Peşinden bulabildiğim bütün kitapları okumak. Anladım ki; onun hayatı büyük bir eser. Zamanını bir eser üretmeye adanmış, çevresini ışıtan mum gibi etrafı aydınlattıkça erimiş. Hayatını bir güzellik için, uğruna damıttıkça, beden yükünden de kurtulmuş gündün güne. Ve bir gün gelip bu pıtraklı diyarları terk ettiğinde, onun yaktığı meşalenin ateşiyle tutuşmuş birçok yeni meşalenin aydınlığından biz onu tanıyacağız. Büyük sanatçıların eserlerinden farklı bir hayat yaşadıkları düşünülemez. Metin Erksan, *Susuz Yaz*'dır. *Yılanların Öcü*'dür. *Kuyu*'dur. *Sevmek Zamani*'dir. *Gecelerin*

Ötesi'dir. *Sensiz Yaşayamam*'dır. *Acı Hayat*'tır. Gündelik hayatının diplerinde de bizi hep filmleri, düşünceleri karşılayacaktır. Biz bu kitapla doğumundan ölümüne, sevincinden hüznüne onun aradıklarını arayacağız. Hiç olmazsa gidebildiğimiz yere dek onun hülyalarını kovalayacağız.



Metin Erksan

2.

– *Budala tiyatro ile cabil sinemaya kolay uyamıyor insan. Peki ama gerçek sanatla biz uğraşmazsak kimler uğraşacak? Kim gerçek sanatı yapacak bu memlekette?*

– *Herhalde biz değil Cevat. Bizden kuvvetliler yapacak bu işi. Ben de senin kadar ciddi bir tiyatroda çalışmak istemez miyim? Hakkım yok mu buna? Var, var ama evdekiler ne yapсын, ne yiyip ne içsinler?*

(*Gecelerin Ötesi*, 1960)

Metin Erksan, beşi erkek, ikisi kız olan yedi çocuklu bir ailenin en küçük çocuğu olarak 1 Ocak 1929'da Çanakkale'de dünyaya tanıştı. Çanakkale'de doğmuş olması, ailesinin Çanakkale'de yaşıyor olmasından değil; babasının uzun yıllar siyasi temsilciliğini yaptığı şehre vefa ziyaretleri yaptığı bir sırada dünyaya gelmesindendi. Doğduktan bir kaç ay sonrasında Metin, hayatının geri kalanını geçireceği şehre, İstanbul'a getirildi. Metin Erksan'ın babası, Çanakkale Çimenlik Kalesi komutanlığı yapmış olan Ahmet Kazım Bey'dir. 1877 doğumlu ve aslen Konya'lı olan Ahmet Kazım Bey, görev icabı uzun yıllar Çanakkale'de bulunmuştur. 1908 ile 1920 yılları arasında da İttihat ve Terakki Partisi Çanakkale mebusluğu görevini yürüten baba Ahmet Kâzım Bey, 2. Abdülhamid döneminde (1903-1905) rejim karşıt-